

William Carr: Hitler. A Study in Personality and Politics. London, Edward Arnold 1976. 200 s.

W. Carr, der tidligere har skrevet bøger om tysk historie før 1945, har skrevet en lille, men vægtig og vigtig bog om Hitler og hans tid. I modsætning til Sebastian Haffners lille bog (*Anmerkungen zu Hitler*, 1978), der 1979 er udkommet på dansk, indeholder Carrs værk en udførlig dokumentation. Man kan spørge sig selv, om endnu en bog om Hitler skulle være nødvendig? Strømmen af især omfangsrige bøger, af film og plader om denne tid har været stor i de seneste år, jf. f. eks. Andreas Hillgrubers oversigt i »Historische Zeitschrift«, 1978, s. 600-621. Carr stiller da også sig selv det spørgsmål og betoner, at hans sigte ikke er at skrive en biografi, men netop at se sammenhængen mellem personen og hans samtid.

Bogen har mere karakter af at være en diskuterende gennemgang af en række centrale problemer på basis af den nyeste specialforskning end af egen indsats ved primærstudier. Det gør bogen til en god introduktion til den nyeste forskning. Det er karakteristisk, at forf. omhyggeligt nævner de ofte modsatte forklaringer på centrale problemer i perioden og så selv giver en fortolkning midt imellem. Dette kan være utilfredsstillende for tilhængere af skarpe og markante teser, men disse er måske mere udtryk for historikerens intellektuelle behov for klarhed end for en genspejling af de faktiske forhold? Carr har forståelse for nuancerne og for, at så komplicerede problemer sjældent kan forklares ved en sort-hvid opfattelse. Bogen igennem gør han iøvrigt opmærksom på, hvor ofte kilde-materialet er spinkelt, og hvor forskning stadig savnes.

Forf. tager således håndfast fat på både ekstreme marxistforklaringer om fascismens opståen og ligeså ekstreme psykohistoriske tolkninger. Han omtaler gennemgående de økonomisk-sociale faktorerers betydning, men fremhæver gerne, at disses indflydelse på de trufne beslutninger f. eks. om øget ekspansion er vanskelig at påvise og ofte tvivlsom.

En række almindelige antagelser tages op til revision, således at resultatet ofte bliver, at Hitler fremstår i et bedre lys. Han påviser f. eks., hvorledes de ofte gengivne hysteriske højdepunkter i hans taler (på film eller plader) på ingen måde var typiske, men netop kun kulminationen på en omhyggelig, velargumenteret opbygning. Sarkasme og humor prægede også hans taler. Det var ikke uartikulerede brøl det hele. Hans militære lederevner var forbløffende gode af en amatør at være. Hans viden om våben var stor. Hans indsigt i økonomi var heller ikke så ringe som ofte antaget. Hans kendte dovenskab og bohèmevaner afløstes ofte af perioder med hårdt arbejde, hvor han velforberedt og velorienteret mødte op til militære konferencer eller møder med diplomater. Hans udenrigspolitik i 1930'erne kan forstås rationelt. Gennemgående fremhæver forf. Hitlers ulyst til at tage beslutninger og som følge heraf hans nølertaktik. Charme, selvkontrol og elskværdighed var karaktertræk hos Hitler ved siden af grusomhed og ufølsomhed.

Bogen er klart opdelt i afsnit om Hitler som politiker før og efter 1933, som militær leder 1939-45, om hans tankeverden og et afsnit om hans sygdomme og sindstilstand. I en række centrale problemer ses forf.s forkærlighed for mellemstandpunkter. Hitlers magtovertagelse anses for både at være et tilfælde og en nødvendighed. Efter den økonomiske krise fra 1929 mener forf. det uundgåeligt, at det tyske samfund ville ende i en form for diktatur, der skulle beskytte middelklassen, men det var på ingen måde givet, at det skulle være et fascistisk diktatur, under Hitler. Her skelner forf. således mellem de samfundsmæssige forklaringer og de personorienterede. Intrigerne i de sidste måneder kan forklare, hvorfor det blev Hitler, men ikke hvorfor Weimarstyret blev ændret. De senere års debat om Brüningperiodens (1930-32) afgørende betydning for nedbrydningen af demokratiet sandsynliggør denne tolkning.

Inden for den omfattende debat om Hitler og nazismen var plan- og programorienteret eller bare ren kynisme og opportuniste indtager han med sin tese om »principled opportunism« igen en mellemholdning. Han påviser, hvorledes Hitler på centrale punkter ikke havde een fast, konsekvent fastholdt linje. Hans udenrigspolitiske konceptioner varierede i tidens løb. Argumentet om »Lebensraum« i øst blev brugt snart mere, snart mindre i perioden og var bortset fra dets økonomisk set forvrølede indhold – måske mere et påskud for ekspansion end den virkelige begrundelse. Hitlers opfattelse af løsningen af det jødiske problem ændrede sig også meget igennem tiden. Først i 1941 mener forf., at den systematiske fysiske ødelæggelse blev besluttet, selv om han helt afviser en af D. Irvings (*Hitler's War*. New York, 1977) meget publicerede, men lidet troværdige teser om, at Hitler ikke gav ordre til jødeudryddelserne, jf. også kritikken mod Irving hos M. Broszat: *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, 1977, no. 4: *Hitler und die Genesis der »Endlösung«*. Aus Anlass der Thesen von David Irving.

I beskrivelsen af den indre styreform fremhæver forf. den nyeste forsknings hyppige påvisning af det administrative kaos efter 1933, med et virvar af rivaliserende stats- og partiorganer på alle niveauer, men påpeger også, at dette træk ikke må overdrives. Forf. finder ikke, at ren principløshed var det fremherskende. Han vil blot give stor taktisk manørefrihed inden for en principopfattelse. – Et afsluttende afsnit giver indsigt i forskningens debat om Hitlers familjeforhold og sygdomme.

Bøger, der som denne anlægger åbne fortolkningsmuligheder af Hitlers politik, udsætter sig for den fare, at de undervurderer den krigsvilje, som Hitler dog fra første færd, også som rigskansler, lagde for dagen. Forf. vil gerne betone andre og delvis ydre faktorer betydning for Hitlers forcerede tempo 1937–38. Forf. anfører f. eks. hærens planer om offensiv krig, oprustningen i England og Frankrig samt faren for en økonomisk krise i Tyskland ved den fortsatte oprustning. Men det er vel værd at fremhæve, at disse forhold meget vel kan føres tilbage til reaktioner på Hitler-regimets krigsvilje. Hærens planer lå jo helt inden for den ramme Hitler allerede den 3. februar 1933 havde givet generalerne. Udlandets sendrægtige oprustning havde en snæver sammenhæng med udviklingen i Tyskland efter 1933. Litteraturen efter åbningen af de engelske arkiver i 1968 om Neville Chamberlains politik viser – om nogen havde tvivlet på det – at den engelske oprustning foregik med stor langsomhed, og at den engelske politik var præget af finansministeriets bekymringer over virkningerne af en stor oprustning. Det var derfor politikernes opgave at skabe en situation, således at oprustning og krig blev undgået. – Den økonomiske krise i Tyskland var vel også selvskabt, om den overhovedet i 1939 kan kaldes en krise og dermed være en hovedfaktor til forklaringen af krigens udbrud, jf. *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, 1978, no. 3, s. 347–392, L. Herbst, med kritik af Timothy W. Masons teser herom.

Bogen savner en konklusion, men har en kommenteret, udvalgt bibliografi. Den vel-skrevne og klare bog kan anbefales til enhver, der er interesseret i perioden. Specialisten vil næppe møde de store overraskelser, men få stof til eftertanke ved de rejste forskningsproblemer.

Kay Lundgreen-Nielsen

Anthony Adamthwaite: France and the Coming of the Second World War, 1936–1939.
Frank Cass and Company Ltd., London 1977. 434 s.

Bogen, der var afsluttet i 1974 og har rod i en disputats fra 1966, giver en bred analyse af Frankrigs problemer i mellemkrigstiden, med særlig vægt på udenrigspolitikken mellem 1936–39. Den er opdelt i 3 dele, en om begivenhedshistorien til og med Anschluss